

Sovyetler Birliğinin Dağılması: Yeni Dünya Düzeni

Sovyetler Birliğinin Dağılması

Brejnev döneminin en önemli olayı ise, Doğu yahut Sovyet Bloku'nun içerden sarsılmasına sebep olan ve 1 Ağustos 1975 de 35 ülkenin imzaladığı **Helsinki Nihai Senedi veya Helsinki Deklarasyonu'dur.**

Sovyetler Birliğinin dağılmasının itici gücü, Gorbaçov'un ortaya attığı glasnost ve perestroyka olmuş iken, Sovyet veya Sosyalist Blok'un temellerini sarsan da bu Helsinki Nihai Senedi olmuştur.

Doğu-Batı münasebetlerine bir yumuşama ve bir yakınlık getirmek isteyen bu belgenin yürürlüğe girmesinden sonra, Doğu Avrupa'daki bütün Sovyet uydusu sosyalist ülkelerde, aydınlar ve milliyetçiler arasında, insan hakları ve hürriyet hareketleri başlamış ve bu hareketler zamanla Moskova'nın hegemonyasına karşı bir mücadeleye dönüşmüştür. Şüphesiz bunlar, bir patlama değil, yavaş yavaş gelişen hareketler olmuştur.

Brejnev'in 1982 Kasımında ölmesi üzerine Yuri Andropov geçti. Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin bu yeni Genel Sekreteri, 1956 Macar ayaklanmasında Sovyetlerin Budapeşte Büyükelçisiydi ve İmre Nagy'ın tuzağa düşürölüp tutuklanmasında önemli bir rol oynamıştı. Andropov, parti yönetiminde gençlere ağırlık verilmesi taraftarıydı. Bundan dolayısıdır ki, Parti üst kademesindeki gençlerden Mikhail Gorbaçov'a, özellikle dış politikada önemli görevler vererek, bir bakıma kendisinin veliahdı yapmak istemişti. Andropov, 15 ay görevde kaldıktan sonra, Şubat 1984 de öldü. Andropov'un yerine 53 yaşındaki Gorbaçov değil, yaşlı ve hasta, Konstantin Çernenko geçti.

Sovyetler Birliğinin Dağılma

Çernenko, görevini ancak 13 ay sürdürebildi ve 10 Mart 1985 günü öldü. Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin 50 yaşın altındaki gençlerin etkisiyle, Genel Sekreterliğe Mikhail Gorbaçov getirildi.

Gorbaçov iktidara geldiğinde, Batı'da hiç kimse, bu olayın, Sovyetler Birliği tarihinin bir dönüm noktası olacağını ve Sovyetler Birliği'nin, Komünist Partisi'nin bu genç, yetenekli ve dinamik Genel Sekreteri zamanında ve onun politikası sonucu dağılıp gideceğini aklına bile getirmemişti. Bu sırada Amerika'da, bir takım çevreler Sovyetler Birliği'ni, Orta Asya'dan ve "İslam" faktörü ile yıkma hesap ve tartışmaları yapmaktaydı. Halbuki, Sovyetler Birliği, Doğudan değil Batıdan, Orta Asya'dan değil, Doğu Avrupa'dan yıkıldı.

Gorbaçov'un kendisini Komünist Partisi'ne kabul ettirmesi de kolay olmadı. Gorbaçov, Parti içinde kendi iktidarını pekiştirmek için, iki yönde hareket etti. **Birincisi**, her fırsatta, "eski tüfekleri" sahneden çıkarmaya çalıştı. **İkincisi** de, Parti'nin temel organlarındaki kadroları kendi görüşlerine yatkın kişilerle takviye etmek için çaba harcadı. Bu mücadele 1988 yılı sonlarına kadar sürdü.

Gorbaçov'un Parti kadroları üzerinde, kendi görüşlerine göre manipölasyonlar yaparken, yine de Komünist Partisi ve özellikle Merkez Komitesi'nden bir hayır beklememiş olmalı ki, iktidarını başka unsurlar üzerine dayandırma yoluna gitti. Komünist Partisi'nin, 1941 yılından beri toplanmayan ve halkın temsilcilerinden meydana gelen bir "Parti Konferansı" vardı.

Gorbaçov seçim yaptırarak, Haziran-Temmuz 1988 de Parti Konferansı'nın toplanmasını sağladı. Bu Konferans'ın en önemli özelliği, konuşma ve eleştirilerin, gayet serbest ve açık olarak yapılmasıydı. Konferans'ta Gorbaçov'un "çok adaylı" seçim sistemini savunması ilginçtir. Gorbaçov, iktidarını, Komünist Partisi'ne değil, halka dayandırmak istiyordu.

Sovyetler Birliğinin Dağılma

Halk Kongresi, bir danışma organı niteliğinde olmakla beraber, anayasa değişikliği ile ilgili kararlar da aldı. Bunlardan biri de, Komünist Partisi'nin "devlet" üzerindeki "vesayeti"nin kaldırılması, yani Parti ile Hükümet işlerinin birbirinden ayrılmasıydı.

Ayrıca, Gorbaçov'un bir çok yetkileri de genişletildi. Sovyetler Birliği'nin parlamentosu niteliğindeki Yüksek Sovyet, Aralık 1988'deki toplantısında bu kararları, yani Gorbaçov'un yetkilerinin genişletilmesini aynen onayladığı gibi Gorbaçov aynı zamanda Devlet Başkanlığı'na da getirildi.

Yüksek Sovyet, yine Halk Kongresi kararlarına uygun olarak, Anayasa değişiklikleri içinde, 1500'ü halk tarafından ve 750'si kamu kuruluşları tarafından seçilecek 2.250 üyeli bir Halk Temsilcileri Kongresi kurulmasını da kabul etti. Bu kongre ilk toplantısını Mayıs-Haziran 1989 da yaptı. Bu suretle Sovyet sistemine, doğrudan halkı temsil eden yeni bir organ dahil olmaktaydı.

Yüksek Sovyet, 1990 Şubatında, Gorbaçov'u, "Executive President" yapan, yani Amerika'daki gibi "Başkanlık Sistemi"ni getiren bir karar aldı.

Sovyetler Birliğinin Dağılma

1990 Şubatındaki gelişmeler bu kadarla da kalmadı.

4 Şubat 1990 günü Moskova'da, 200.000 kişinin katıldığı yürüyüş ve gösteriler yapıldı. Gösterilerde Komünist Partisi'nin ülke yönetimindeki tekeline son verilmesi ve Partide radikal reformlar yapılması istenmekteydi.

Bu gösteriler Komünist Partisi Merkez Komitesi'ne hemen yansıdı. Gösterilerin ertesi günü Komite'de alınan kararlarla, Komünist Partisi'nin ülke yönetiminin tek gücü olmasını öngören Anayasa maddesinin kaldırılması ve "Sovyetler Birliği Komünist Partisi halk için vardır ve halka hizmet etmektedir" hükmünün Anayasaya girmesi kabul edildi.

Bütün bu gelişmelerle Gorbaçov, iktidarını iyice pekiştirmekle beraber, Parti ve devlet sisteminde yapılan bu değişikliklerle de, Sovyetler Birliği'nde bir ihtilal ve inkılap yaptığı da bir gerçektir. Gorbaçov, Stalin'in bıraktığı "Marksist" ve "Komünist" sistemi, ne Karl Marx ve Engels'in, ne Lenin'in ve hele Stalin'in hiç düşünmedikleri bir yere getirmişti. Gorbaçov, Marx'ın "proletarya diktatoryası"ndan, Sovyet komünizmini, "halkın demokrasisi"ne getirdi. Bu, Stalin ve haleflerinin savundukları gibi "halk demokrasisi"de değildi.

Glasnost ve Perestroyka

Gorbaçov'u, Parti ve Devlet siteminde bu kadar radikal değişikliklere ve hatta, Sovyet Rusya'nın siyasal yapısını bu kadar değiştirmeye iten sebep veya faktör neydi?

Önce şunu söylemek gerekir ki, Gorbaçov'un 1985 Martında Sovyetler Birliği'nin kaderini eline aldığıında, bu devletin, dünya politikasında bir "süper-güç" olarak mücadelesi ve bu mücadeledeki handikapları ve bunların çözümleri hakkında, bir takım tedbir ve sistemleri kafasında oluşturduğu anlaşıyor. Sanırız bu tedbirler ve sistemleri gerçekleştirmenin ilk çaresinin de, Sovyetler Birliğinin siyasal yapısında radikal değişmeler yapılması olduğuna inanmıştı. Lakin bütün bunları yapabilmesi için de, kuvvetli bir otoriteye sahip olması gerekirdi.

Bu sebepledir ki, Gorbaçov, bir yandan siyasal sistemin yapısını değiştirerek yakasını Komünist Partisi'nin hegemonyasından kurtarmaya çalışırken, diğer yandan da ekonomik yapının değiştirilmesi ve bu yapıya, Gorbaçov'un kafasında tasarladığı şeklin verilebilmesi için ekonomik alanda da kademe kademe tedbirler almaya başladı. Glasnost (açıklık, şeffaflık) ve Perestroyka (yeniden inşa, yeniden yapma), öngörülen yeni ekonomik sistemin iki temel ilkesini teşkil etmiştir.

Gorbaçov, 11 Mart 1985 de, Komünist Partisi Genel Sekreterlięi'ne sečilmesinden sonra yaptığı konuşmalarda, "ekonomik mekanizma ile işletmecilik sisteminin devamlı bir şekilde geliştirilmesi" ihtiyacından söz etmiş ve teşebbüslerin bağımsızlık ve yetkilerinin genişletilmesi gerektiğini söylemişti.

Bunun arkasından, Nisan ayında, verimliliği ve ürün kalitesini yükseltmek için tedbirler açıklanırken, Mayıs ayında da, endüstride ve araştırmada çalışan işçi, mühendis ve üretim mühendislerine maddi ve manevi teşvikler getiren kararlar alındı.

Haziran ayında merkez komitesinde yaptığı konuşmasında da, bütün ekonomik aksaklıkların kaynağının, 1970'lerden beri izlenen ekonomik politikalar olduğunu söyleyerek, "Brejnev dönemine" ağır bir darbe vurdu.

Ağustos'ta yayınlanan bir kararname ile de, işletmelere, üretim hedeflerinin tespiti ile fiyat tespitinde daha geniş karar yetkisi tanındı.

Glasnost ve Perestroyka

Haziran ayında, aynı zamanda, içki yasağı getirildi. Umumi yerlerde içki içmek, işyerine sarhoş gelmek, küçükleri içkiye teşvik etmek, evlerde içki imal etmek yasaklanırken, Cumhuriyetlerin yönetimindeki suistimal ve rüşvete karşı da mücadele açıldı. Bu cumhuriyetlerin başında, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Azerbaycan ve Gürcistan geliyordu.

1986 yılının en önemli olayı ise, Brejnev döneminin ekonomik politikasına göre hazırlanmış olan 12'inci Beş yıllık (1986-1990) Plan'ın radikal bir şekilde değiştirildikten sonra, Komünist Partisi'nin Şubat-Mart 1986 yapılan 27'inci Kongresine sunulması oldu. Gorbaçov, bu konuda Kongre'ye, okunması beş buçuk saat süren bir rapor sundu. Rapor'da Gorbaçov, kapitalizm ile komünizm arasındaki ideolojik çatışmayı değerlendirirken, "günün gerçeğinin temel eğilimlerini anlamak" gerektiğini söylemiş ve 9'uncu (1971-1975) ve 10'uncu (1976-1980) beş yıllık planların başarısızlığında, bilimsel ve teknik gelişmelerin gerisinde kalınmasının büyük rol oynadığını vurgulamıştır.

Gorbaçov, bu şekilde kademe kademe yürüttüğü yeni ekonomik politikanın adını koymakta da gecikmedi: **Glasnost**. Merkez Komitesinin Ocak 1987 sonunda yaptığı Genel Kurul toplantısında, sert bir konuşma yaparak, Brejnev dönemini ağır bir şekilde eleştirdikten sonra, Parti hayatında reform ve demokratizasyon ve toplum hayatında da "geniş demokrasi" gerektiğini söyledi. Devlet ve kamu kuruluşlarının da, kamu oyunun eleştirilerine açık olması gerektiğini belirten Gorbaçov, devlet hayatında "alenilik" ve "açıklık", yahut "şeffaflık", yani Glasnost ilkesini ortaya attı. Gorbaçov, gerek devlet hayatındaki, gerek ekonomideki uyuşukluğu ve durgunluğu silkelemek ve bir dinamizm getirmek istiyordu.

Glasnost ve Perestroyka

Gorbaçov, ikinci bombasını, Bolşevik İhtilalinin, yani Sovyet Birliği'nin kuruluşunun 70'inci yıldönümü dolayısıyla 7 Kasım 1987 de yaptığı bir konuşma ile patlattı. Bu konuşmasında da **Perestroyka, yani "yeniden inşa", "yeniden yapılanma" ilkesini ortaya attı.**

Gorbaçov, Lenin'den başlayarak o güne kadar, Rusya'da sosyalizmin gelişmelerini tahlil ederek, "sosyalizme ikinci bir rüzgar" sağlamak için ekonominin yeniden yapılanması ve ekonomide reform ve demokratizasyon gerektiğini söyledi.

Perestroyka'nın ilk önemli ve büyük adımı ise, 1 Ocak 1988 de yürürlüğe konan "Sosyalist Teşebbüs Kanunu" oldu. Adından da anlaşılacağı üzere bu kanun, teşebbüslere ve yöneticilerine, rasyonel ve verimli bir işletme sağlama hususunda çok geniş yetkiler sağlıyordu.

Böylece, Gorbaçov, Glasnost ve Perestroyka ile, kapitalist ekonominin bir açık tarafını komünist sistem içinde uygulayarak Sovyet komünizmine yeni bir yapılanma ve aynı zamanda da bir dinamizm getirmek istemişti. Tabii, bu politikasının karşısına dikilen bir takım muhafazakarlar da oldu. Fakat belirttiğimiz gibi, Gorbaçov, siyasal alanda yapmış olduğu reformlarla sağlamlaştırdığı otoritesi ile, bu muhafazakar, köstekleyici direnmeleri kırmasını bildi.

Sovyet-Amerikan Silahlanma Yarışı

Esasına bakılırsa, Gorbaçov'un, yeni bir ekonomik yapılanma ile Sovyet komünizminde yeni bir rüzgar estirme ve Sovyet ekonomisine yeni bir dinamizm getirme amacının itici gücü, 1960'lardan itibaren, yani füzelerin savaş teknolojisinin ana unsurunu teşkil etmeye başlamasından sonra, Sovyet Rusya ile Amerika arasında süregelmekte olan silahlanma yarışı olmuştur. Burada özellikle söz konusu olan, "stratejik" füzeler denen çok uzun menzilli füzelerdir. Her iki tarafın da, birbirlerinin topraklarını rahatlıkla vurabilecekleri bu uzun menzilli füzeler yarışı, Gorbaçov'un iktidara geldiği 1985 yılında öyle bir hal almıştı ki, Sovyet ekonomisinin bu yarışı kaldıramayacak hale geldiği görülmekteydi. Sovyetler uzaya insan gönderiyorlar ve uzay araştırmaları yapıyorlardı; ama halkın refahı pahasına. Bu kadar yüksek maliyete rağmen, Sovyetler bu yarışta bir üstünlük de sağlayamamışlardı. Zira, şimdi Amerika, "Strategic Defense Initiative" veya "Yıldız Savaşları" denen bir, projeyi uygulamaya koymuş ve Sovyetlerin uzun menzilli stratejik füzelerini, uzaydan atacağı füzelerle etkisiz hale getirmek için çalışıyordu.

"Yıldız Savaşları" projesi, Amerika'nın, Sovyetlerin uzun menzilli füzelerdeki üstünlüğünü kırmak amacı ile geliştirmekte olduğu bir projeydi. Projenin, esası, uzayda kurulacak uzay istasyonlarından veya platformlarından, "laser" ışınları vasıtasıyla, Rusya'dan Amerika'ya gönderilecek kıtalararası füzeleri, daha havada iken yok etme amacına yönelikti. Amerika bu projeyi başlatmıştı ve Amerikan ekonomisi bunun yükünü kaldırma imkanına sahipti. Amerika için de maliyeti yüksek olsa bile. Lakin Sovyet ekonomisi, bu projeyi etkisiz kılacak bir sistemi, ne teknik ne de mali bakımdan, gerçekleştirme imkanından yoksundu. Gorbaçov, Sovyet Rusya'nın bu konudaki handikapını imkansızlığını, daha baştan görmüştü.

Sovyet-Amerikan Silahlanma Yarışı

Bundan dolayıdır ki, 1985 yılından itibaren Gorbaçov, Amerika ile münasebetlerinde, bu "uzay yarışması"nı sona erdirmek, Amerika ile bir uzlaşmaya vararak, Amerika'yı bu Yıldız Savaşları tasarısından vazgeçirmek için yoğun çabalar harcamıştır. Bu amaçla Gorbaçov ile Başkan Ronald Reagan arasında yapılan zirve toplantıları, "kronolojik" olarak şöyledir:

19-12 Kasım 1921 Cenevre,

11-12 Ekim 1986 Reykjavik (İzlanda),

7-10 Aralık 1987 Washington,

29 Mayıs-2 Haziran 1988 Moskova.

Gorbaçov ile Başkan George Bush arasındaki zirveler ise şöyledir: 2-3 Aralık 1989 Malta (denizde), 31 Mayıs-3 Haziran Washington. 9 Eylül 1990 Helsinki'de yapılan zirve ise, tamamen Körfez Krizi ile ilgilidir.

Diğer bir nokta ise, Gorbaçov ile Bush arasındaki zirvelerin yapıldığı günlerde, artık Sovyet Blokunun iç yapısı, yani sosyalist uydular tam bir kaynaşma içine girmeye başlamıştı. Bu sebeple, Amerika'nın Gorbaçov'a taviz vermek için hiç bir sebebi yoktu.

Yıldız Savaşları konusu, Gorbaçov ile Reagan arasındaki, Kasım 1985 Cenevre ve Ekim 1986'daki Reykjavik zirvelerinde gündemin en önemli maddesini teşkil etmiş, fakat hiç bir sonuç çıkmamıştır. İkinci zirvenin sonunda, Amerika Dışişleri Bakanı Schultz, basın toplantısında; "Giderek açık bir şekilde anlaşıldı ki, Sovyetler Birliği'nin amacı, Yıldız Savaşları programını öldürmektir" diyordu. Dolayısıyla, bu zirvelerden Yıldız Savaşları konusunda hiç bir anlaşma veya uzlaşma çıkmadı.

Bu başarısızlık üzerinedir ki, ve özellikle Reykjavik zirvesinden sonra, Gorbaçov'un, 1987 Ocak ayında Glasnost'u ve Kasım ayında da Perestroyka'yı ortaya atması, yani Sovyet Rusya'nın ekonomisine yeni bir dinamizm verme teşebbüsü dikkati çekmektedir.

Sovyet-Amerikan Silahlanma Yarışı

Keza, Perestroyka'nın hemen arkasından, Aralık 1987 de Vaşington'da yapılan Gorbaçov-Reagan zirvesinde, Orta Menzilli Füzeler, (INF-Intermediate Range Nuclear Forces) konusunda bir anlaşmanın imzası da, her iki taraf açısından ilginç görünmektedir.

Özetlemek gerekirse, Gorbaçov iktidara geldiğinde, Sovyet komünizminin yapısını değiştirmeye karar vermiş bulunuyordu. Bu değişmeye veya "yeniden yapılanmaya" iki koldan yani hem siyasal iktidar ve devlet yapısı ve hem de ekonomik yapıda yapacağı radikal manipölasyonlarla uluşmak istedi.

Bu suretle, "Sovyet sistemi"ni güçlendirecek olursa, Amerika ile bir rekabet düzeyine ulaşabileceğini umuyordu. Lakin, bu iki alandaki çabasının yanında da, Amerika ile silahlanmadaki rekabeti kısıtlama çabasında da bulunarak, üçlü bir yol da izledi. Bir bakıma, Sovyetler Birliği'ni "kurtarmak" için her yolu denedi.

Sonuç: Bütün bu yollar Sovyetler Birliği'nin tarih içindeki ömrünü noktaladı.

Avrupa'da 1989 İhtilalleri

Gorbaçov iktidarının dördüncü yılı tamamlandığında, Sovyetler Birliği'nin siyasal yapısında çözümler başlamış bulunuyordu.

Gorbaçov, bütün siyasal, ekonomik ve askeri politikasını, Amerika ile rekabet çerçevesi içine soktu. Bu rekabette, en azından "eşitliğe" erişmek istiyordu. Lakin bunu yaparken, bunun "Blok" içindeki yansımalarını yeteri dikkatle göz önüne almamış görünüyor. Bu ise, Gorbaçov'u bir çelişkiye düşürdü: Sovyetler Birliği'ne yeni bir güç ve dinamizm vermek isterken, aksine, Sovyet sisteminin, hem içerdeki ve hem de dünya kuvvet dengesindeki bütün "zaaflarını" açığa vurdu.

Bundan, sadece Amerika ve Batı yararlanmakla kalmadı. Sosyalist "uydular" ve "Birlik" içindeki "milletler"de, Moskova etrafında kalıplaşmış görünen yapının, ne kadar "sallantılı" olduğunu görmekte gecikmediler.

Bununla birlikte, Sovyetler Birliği'nin "1989 İhtilalleri" ile çözülüp dağılmasını, Gorbaçov'un bu paradoksal veya çelişkili politikasına bağlasak bile, 1975 Helsinki Nihai Senedi denen olayın, Sovyet uyduları üzerindeki etkilerini de, modern çağın bir "fenomeni" olarak, daima göz önünde tutmak gerekir. Hatta, "1975 olayı"nın, Gorbaçov'un fikir sisteminde bir "temel faktör" olduğu da düşünülebilir.

Moskova'nın hegemonyasına karşı ilk baş kaldıran Sovyet uyduları, 1953 de Çekoslovakya ve Doğu Almanya, 1956'da da Macaristan ve Polonya olmuştu. Sovyetler Birliği'nin dağılması sürecinde de yine bu devletler ön planda olmuşlardır. Bu sebeple, dağılma sürecini de bu ülkelerden başlatacağız. Yalnız şunu da belirtelim ki, bu ülkeler ve diğerleri, hemen bütün uydular, Moskova'dan koparak bağımsızlıklarını kazanmak için; önce kendilerini komünist partilerinin kontrolünden kurtarma yoluna gitmişlerdir.

a) Çekoslovakya

ekoslavakya'daki 1953 ayaklanmalarından sonra, bu ülkenin tarihindeki en önemli olay, Dubçek liderliğindeki "milli komünizm", "insancıl komünizm" gibi liberal sayılabilecek hareketlerin başlaması zerine, Sovyetlerin 1968 Ağustosunda bu ülkeyi askerleriyle işgal etmesidir. Bu olaydan sonra, Çekoslovakya komünizmin karanlığına gömüldü.

Fakat 1975 Helsinki Nihai Senedi'ni değerlendirmede ilk harekete geçen de Çekoslovakya oldu. 1 Ocak 1977 de 242 aydın ve milliyetçi tarafından imzalanan ve "Charter 77" veya "77 Misakı" denen bir belge, hem ek hkmetine verildi ve hem de Batılı hkmetlere gönderildi. Belgede, Çekoslovakya'da insan haklarının gerçekleştirilmesi isteniyordu. "Charter 77" hareketi böyle başladı. Liderleri arasında Prof. Jiri Hayek, Dr. Vaclav Havel ve Prof. Jan Patocka ile Dubçek'in 1968'deki arkadaşlarından bazıları bulunuyordu.

Prag Hkmeti, bu insan hakları hareketine karşı sert tepkiler gösterdi ve tedbirler aldı. Fakat hareket yürümesini yavaşlatamadı. Çekoslovakya'yı bağımsızlığa ve demokrasiye bu hareket götürdü.

1987 de Glasnost ve Perestroyka'nın ortaya çıkması zerine, Charter 77'ye, 1988 Haziranında Prag 88 adı ile yeni bir örgüt katıldı ve bu tarihten itibaren Çekoslovakya'nın ii karışmaya ve kitleler harekete geçmeye başladı. 1988 Ağustosunda, binlerce insan Prag sokaklarında "Ruslar evinize dnn", "Dubçek! Dubçek!" diye bağırmaya başladılar.

Gösteriler 1989 yılında daha genişleyerek devam etti. Bu durum Çekoslovak Komünist Partisi içinde çözülmelere sebep oldu. Ekim ve Kasım aylarında gösteriler iyice yoğunlaştığı gibi, göstericilerle polisler çatışmaya başladı. Bu duruma bir süre dayanan Komünist Partisi 1989 Aralık ayında, ancak yarısı komünist olan bir koalisyon kabinesi kurdu.

Çekoslovakya

Bu, Komünist Partisi'nin ülkeyi yönetme tekelinden vazgeçmesi ve hatta komünist iktidarın yıkılması demekti. Nitekim, Çekoslovak parlamentosu da 28 Aralık 1989'da Dubçek'i Parlamento başkanı ve ertesi gün de Vaclav Havel'i Devlet Başkanı seçti.

Komünist Partisi iktidarının yıkılmasından sonra, Çek Cumhuriyeti, Slovak Cumhuriyeti ve Çekoslovak Federal Cumhuriyeti, isimlerindeki "Sosyalist" kelimesini attılar. Çekoslovakya'nın adı, Çekoslovak Federal Cumhuriyeti oldu. Çek ve Slovak Cumhuriyetleri federal sisteme son vererek, ayrı bağımsız devletler oldular.

1990 Haziranında yapılan federal seçimlere pek çok siyasal parti katıldı. Komünist Partisi, bu seçimden ikinci parti olarak çıkmakla beraber, ancak % 13.6-% 13.7 oranında oy alabildi.

Çekoslovakya bu şekilde kendisini komünizm boyunduruğundan kurtarmakla beraber, bu sefer Slovak milliyetçiliği hareketi ile karşı karşıya kaldı. Esasında, I'inci Dünya Savaşı sonunda kurulan Çekoslovakya, o tarihten beri Çek ve Slovak milliyetçilerinin mücadelesine sahne olmaktan kurtulamadı. Milliyetçilik konusunda Slovaklar çok faal idiler. Çekoslovak Cumhurbaşkanı Vaclav Havelde bölünmenin karşısında olmasına rağmen, Slovak'ları önleyemeyeceğini gördüğünden, her iki taraf da, 1992 Haziranında "ayırılma" kararı aldılar. Bunun üzerine 17 Temmuz 1992'de Slovak Milli Konseyi (Slovak Parlamentosu) bir Bağımsızlık Deklarasyonu kabul etti. 23 Temmuzda da, Çek ve Slovaklar arasında, ayrılmanın esaslarını belirten bir anlaşma imzalandı. Bu anlaşmayı, "Çekoslovakya Federal Parlamentosu"da 30 Eylül 1992'de onaylayarak, son görevini de yapınca, bölünme resmileşti ve Avrupa sahnesine Çek Cumhuriyeti ile Slovakya adında iki yeni devlet ortaya çıktı.

b) Macaristan

Sovyetler 1956 Macar milli ihtilalini çok kanlı bir şekilde bastırmakla beraber, yeni Başbakan Janos Kadar, gerçekleri de görmekten geri kalmadı. Siyasi rejimi değil, fakat ekonomik rejimi yumuşatmak için bir takım çarelere başvurdu. Macar ekonomisine yeni bir şekil vermek ve özellikle ülkeyi planlı ekonominin baskısından kurtarmak için Yeni Ekonomik Mekanizma denen bir proje ortaya atıldı ve Komünist Partisi içinde bu proje yıllarca tartışıldıktan sonra 1986'dan itibaren uygulamaya geçildi. Ekonomide bir takım reformlar yapıldı. İç ve dış, bir çok sebeplerden dolayı, bu reformların tam olumlu sonuç verdiği söylenemez.

Fakat Janos Kadar, 1975 Helsinki belgesinin getirdiği havadan, Macar ekonomisi için yararlanma yoluna gitti ve Macaristan'ın dış ekonomik münasebetleri genişletilerek, Macaristan adeta dünyaya açıldı. Sovyet Rusya'daki Glasnost ve Perestroyka, Macar komünistlerini de etkiledi. 1989 yılında çok partili sistem ilkesi kabul edilirken, yeni Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu ile yeni bir Dernekler Kanunu kabul edildi. Bunun üzerine bir takım siyasal gruplar ortaya çıkmaya başladı. Bilim İşçileri Demokratik Birliği, Genç Demokratlar Derneği beyaz ve Macaristan Demokratik Forumu gibi. Bunların yanında bir çok küçük siyasi gruplaşmalar da ortaya çıkmaya başlamıştı. Gorbaçov'un bu demokratik gelişmeleri desteklediği bildiriliyordu.

1989 Haziranında muhalefet grupları ile hükümet arasında, çok partili sisteme geçiş müzakereleri başladı ve 1989 Eylülünde, müzakerelerde, yeni bir demokratik anayasanın esasları belirlendi.

Macaristan'ın 20'inci yüzyıl tarihinde ilk defa olarak, 1990 Martında çok partili, gerçek anlamda demokratik seçimler yapıldı. İki turlu ve katılımın % 50-60 civarında olduğu bu seçimlerden, Macar Demokratik Forumu 388 milletvekilliğinden 165'ini kazanarak ve % 43 oyla, en kuvvetli parti olarak ortaya çıktı. İkinci büyük parti Hür Demokratlar İttifakı idi ve 92 milletvekilliği ve % 24 oy almıştı. Macar Sosyalist Partisi adını alan eski komünist partisi, bir hayli gerilerde olarak 33 milletvekilliği ve % 8.5 oy alabilmişti.

c) Polonya

Bu ülkede demokrasi mücadelesi, 1980 Gdansk ayaklanması ile başlamıştır denebilir.

Diğer uydular arasında Polonya'nın iki olumsuz özelliği vardır. Birincisi, Doğu Avrupa'daki jeopolitik ve stratejik konumu dolayısıyla, Polonya'nın Sovyetler Birliği için çok önemli olmasıydı. Bundan dolayı Sovyetler, bir yandan Komünist Partisi, öte yandan Varşova Paktı adına ülkede bulundurdıkları Sovyet Kuvvetleri vasıtasıyla, Polonya üzerinde çok sıkı kontrol kurmuşlardı. En küçük bir hürriyet hareketine bile izin vermiyorlardı.

Polonya'nın ikinci olumsuz özelliği ise, ekonomisinin son derece kötü olmasıydı. 7 COMECON ülkesinin toplam dış borcu 66 milyar dolar iken, bunun 21 milyar doları Polonya'ya ait bulunuyordu. Komünist rejime karşı demokratik mücadele de bu ekonomik durumdan doğdu.

1975 Helsinki belgesinden sonra, 1977 yılında, İçişleri Savunma Komitesi ve İnsan Hakları ve Hürriyetlerini Savunma Hareketi gibi kuruluşlar ile bir takım gizli kuruluşlar ortaya çıkmaya başlamış ise de, rejimin sertliği dolayısıyla bunlar pek bir şey yapamamışlardı.

Fakat 1980 Temmuzunda hükümetin et fiyatlarına % 60 zam yapması ve bir çok gıda maddesine uyguladığı % 25 oranında sübvansiyonu kaldırması üzerine, Gdansk ve Szczecin'deki tersane işçileri ayaklandı. Ülkenin bir çok yerlerinde gösteriler başladı. Olaylar geliştikçe, Gdansk'taki tersane işçileri, grevlerin ve gösterilerin öncüsü haline geldi ve biraz sonra Danışma Sendikası adını alacak olan bu hareketin lideri olan Lech Walesa sivrilmeye başladı.

İşçilerin grev ve direnişleri ile, Dayanışma ile hükümet arasındaki çatışma giderek şiddetlendi. Söylediğimiz gibi, Polonya'nın stratejik konumu dolayısıyla, Amerika açıkça Dayanışma'yı desteklediğini bildirmekten geri kalmadı. Bu da Dayanışmaya çok önemli bir destektir. Mücadelenin şiddetlenmesinde Amerika'nın bu desteğinin rolü olduğu tartışılmaz.

Polonya

Amerika'nın bu tutumu ise, Sovyetlerin Polonya'ya karşı kararlılığını daha da katılaştırmıştır. 1981 Şubatında Polonya Komünist Partisi Liderliğine, Savunma Bakanı General Wojciech Jaruzelski getirildi. Bunun anlamı açıktı. Sovyetler, bundan önce, 1980 Kasımında, Polonya'da Varşova Paktı Kuvvetleri manevraları düzenlemişlerdi. O zaman Walesa, "Sovyet tankları ülkemizi işgal edebilir, ama işgali yürütemezler" demişti. Jaruzelski ile "askeri" faktör şimdi daha belirgin hale geliyordu. Bundan sonraki mücadele Jaruzelski ve onun arkasındaki Sovyet Rusya ile, Walesa'nın liderliğindeki Dayanışma arasında yaşandı.

1987 yılı, Polonya'da da her şeyi değiştirmeye başladı. 1987 Mayısından itibaren, ülkenin her tarafındaki yürüyüşler, kaynaşmalar ve grevler, Jaruzelski'yi, adım adım Dayanışma ile uzlaşmaya götürdü. Hükümet bütün bu kaynaşmalara karşı sert tedbirler ve Gdansk başta olmak üzere, bir çok şehirlerde sokağa çıkma yasağı uygulayınca, Dayanışma da grevleri durdurdu.

1989 Şubatında, Dayanışma ile Hükümet arasında, Komünist Parti'nin "tekeline" son vermek amacı ile "Yuvarlak Masa" görüşmeleri başladı. Nisan 1989 da ise, yeni bir anayasanın esasları üzerinde bir anlaşma imzalandı.

Bu anlaşmadan sonra, Polonya Komünist Partisi Ocak 1990 da kendi kendisini feshetti. 1990 Kasımında yapılan Cumhurbaşkanlığı seçiminin ikinci turunda, Lech Walesa oyların % 75'ini alarak Cumhurbaşkanı seçildi.

Walesa, 1995 kasımında yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerinde aday olmasına rağmen, seçimi kaybetmiştir. Bu seçimlerde, eski komünistlerden Kwasniewski Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Polonya Komünist Partisi kendi kendini feshetmesinden sonra Sosyal Demokrasi Partisi adını almış ve Başkanlığına o zaman 35 yaşındaki Kwasniewski getirilmişti.

d) Doğu Almanya:

Doğu Almanya'da komünist sistemin yıkılmasının en önemli tarafı, iki Almanya'nın birleşmesi sonucu vermesi dolayısıyla, Avrupa'nın stratejik yapısında, yine yeni bir yapılanmaya sebep olmasıdır. Ortaya, bir Birleşmiş Almanya'nın çıkışıdır. 18 Ocak 1871 de, Versay Sarayı'nda Bismarck'ın "Alman İmparatorluğu"nun kuruluşunu ilan ettiğinden beri İki Almanya'nın birleşmesi, Alman tarihinin en önemli olayıdır.

Sovyet uyduları içinde, Moskova'nın en sağlam iki uydusu ve Moskova'ya en fazla sadakatle bağlanan iki sosyalist ülke, Doğu Almanya ile Bulgaristan'dı. İlginçtir, her ikisi de eş zamanlı olarak yıkılmıştır.

Şüphesiz, Polonya gibi, doğu Almanya'da da Varşova Paktı adına Sovyet kuvvetleri bulunuyordu. Komünist Partisi'nin Moskova'ya olan sadakati de buna eklenince ve hele Sovyet hegemonyasına karşı bir uydu ayaklanmasının 1953 Haziranında doğu Berlin ve Pilsen (Çekoslovakya)'de meydana geldiği göz önüne alınınca, Sovyetlerin bu ülke üzerindeki kontrollerinin durumunu anlamak zor değildir. O kadar ki, Batı Almanya'da büyük NATO ve Amerikan kuvvetlerinin varlığı karşısında, Doğu Almanya Sovyetler için, Polonya'nın da önünde bulunan, çok önemli bir "ileri hat" teşkil etmekteydi.

Bu sebeple, 1975 Helsinki belgesi ile 1987 Glasnost ve Pereştroika'nın Doğu Almanya üzerinde bir etki yapması beklenemezdi. Kaldı ki, Gorbaçov'un, Polonya ve Doğu Almanya'ya karşı çok da "yumuşak" baktığını söylemek de mümkün değildir.

Doğu Almanya

1989 Temmuzunda, Doğu Alman Hükümeti'nin, halka "turistik çıkış vizesi" vermesiyle başladı. Bu vize politikasının amacı, rejimden hoşlanmayanların ülkeden çıkıp gitmesini sağlamaktı. Lakin komşu ülkelere Doğu Almanya'dan öyle bir turist akını oldu ki, sayıları on binleri buluyordu. Bu "turist" akını komşu ülkeleri öyle bir sıkıntıya sokmaya başladı ki, konu bir milletlerarası sorun haline geldi. Çünkü, komşu ülkelere giden Doğu Alman vatandaşları, oradaki Alman veya Batı büyükelçiliklerine sığınıyorlardı. Sorunun milletlerarası nitelik kazanması, Doğu Alman Hükümeti ve Sovyet Rusya için büyük handikap oldu.

Diğer taraftan, Doğu Almanya'da ortaya çıkan bu durum, 1989 Ekiminden itibaren, Doğu Almanya'nın bir çok büyük şehirlerinde komünist rejim aleyhtarı gösterilerin patlamasına ve Yeni Reform, Barış ve İnsan Hakları İçin Teşebbüs ve Şimdi Demokrasi gibi komünist aleyhtarı siyasal grupların ortaya çıkmasına sebep oldu.

Gösterilerin ağırlık merkezi Leipzig şehriydi. Burada yapılan gösterilerde, halk, bu sırada çok meşhur olan "We are the people" şarkısını söylüyor ve "Duvar yıkılmalıdır" derken "hür seçim" istiyorlardı. Bu gösterilere 100-200 bin insan katılmaktaydı.

Doğu Alman halkının bu ayaklanması karşısında, Komünist Partisi, bir yumuşama işareti vermek üzere, Moskova'nın en güvendiği adam olarak bilinen ve 18 yıldır görevde bulunan Erich Honecker'i Parti liderliğinden uzaklaştırdı. Lakin bu olay da halkı tatmin etmekten uzak kaldı. Gösteriler Dresden ve Doğu Berlin'e de yayıldı. Honecker'in yerine geçen Egon Krenz, hala "Alman topraklarında sosyalizm ile kapitalizm hiç bir zaman yan yana yaşamamıştır" diyordu. Lakin, Hükümet, 9 Kasım 1989 günü Doğu ve Batı Berlin arasındaki meşhur duvarı açmaktan da geri kalmadı. Böylece Doğu ve Batı Almanya arasında seyahat ve göç serbestisini ilan etmiş oluyordu.

Doğu Almanya

2 Ocak 1990 da Berlin Duvarı'nın yıkılacağını ilan edildi ve 14 Ocaktan itibaren de duvar yıkılmaya başlandı. Böylece, tarihe "Utanc Duvarı" diye geçen ve 1961 Ağustosunda, Doğu Alman halkının Batı'ya kaçışını önlemek için inşa edilmiş olan Duvar, ortadan kaldırılmış oldu.

Utanc Duvarı'nın yıkılması bir bakıma, Doğu Almanya'daki komünist rejimin de sonu oldu. 1990 yılı geldiğinde rejim, ülke üzerindeki kontrolünü tamamen kaybetmiş bulunuyordu. Zira, şimdi konu milletlerarası bir nitelik kazanmaya başlamıştı.

Batı Almanya, Doğu'daki bu gelişmelerle, tabiatıyla yakından ilgilenmeye başladı. Ekim 1989'dan itibaren gösteriler ayaklanma halini alarak, Doğu Almanya'nın her tarafına yayılmaya başlayınca, Federal Almanya Başbakanı Helmut Kohl, 1989 Kasımında, Doğu Almanya ile Batı Almanya'nın birleşmesini öngören 10 maddelik bir plan teklif etti. Bu yumuşak plan, önce iki Almanya arasında bir işbirliğini, sonra da Konfederasyonu ve daha sonra da federal bir birleşmeyi öngörmekteydi. Gorbaçov'un bu teklife ilk tepkisi, "Bu sorunu tarih yaratmıştır, çözümünü de tarih sağlayacaktır" oldu ise de, bu tutumunu fazla devam ettiremedi. Çünkü, Doğu Almanya'nın kontrolü çoktan Moskova'nın elinden kaçmıştı.

Başbakan Kohl ile Dışişleri Bakanı Genscher'in; Şubat 1990 da Moskova'ya yaptıkları ziyarette, Gorbaçov, her iki Almanya'nın birleşmesi için "yeşil ışık" yaktı. Ne var ki, iki Almanya'nın birleşmesi basit bir olay değildi. Savaşın sonra, gerek Almanya, gerek Berlin Şehri konusunda, Müttefikler arasında çeşitli anlaşmalar imzalanmıştı. Yani sorun, Amerika, İngiltere ve Fransa'yı da ilgilendirmekteydi. Bu sebeple, iki Almanya'nın birleşmesi için, Amerika, Sovyetler Birliği, İngiltere ve Fransa ile, Doğu ve Batı Almanya arasında 12 Eylül 1990 da, Moskova'da bir anlaşma imzalandı. 10 maddelik bir metin ile bir ek mektup ve bir deklarasyondan ibaret olan bu anlaşma, 3 Ekim 1990 da yürürlüğe girdi.

İki Almanya'nın birleşmesinin en önemli sorunlarından biri de Polonya-Doğu Almanya sınırı idi. Sovyetler, Polonya'ya Oder-Neisse sınırını vererek, Doğu Almanya'dan toprak almışlardı. Bu sebeple Birleşmiş Almanya ile Polonya arasında, 14 Kasım 1990 da Varşova'da imzalanan bir anlaşma ile, Almanya, bu sınırın değişmezliğini kabul etti ki, bu suretle Polonya'ya 104.000 Km. karelik bir Alman toprağını terk etmiş olmaktaydı.

1932'denberi ilk defa olarak 3 Aralık 1990 da demokratik seçimler yapıldı.

e) Bulgaristan

Doğu Almanya'da, 1989 Ekiminde Komünist Lider Erich Honecker'in iktidardan düşürölmesi, Bulgaristan'ı da etkiledi.

Honecker ve Bulgaristan komünist Partisi Lideri Teodor Jivkov Moskova'nın kapısındaki en sadık hizmetkarlar olmuşlardı. Özellikle Jivkov 2. Dünya Savaşından sonra bütün Sovyet uydusu sosyalist ölkelerde bir takım kımıldanmalar ve çalkalanmalar olmuş, fakat Bulgaristan'dan tek bir ses bile çıkmamıştı. Bunun tek sebebi 1954 yılından beri, yani 35 yıldır, Bulgaristan'ı demir yumrukla yöneten ve Bulgaristan'daki 1.5 milyonluk Türk kitlesinin de amansız düşmanı olan Jivkov'du. Kendisine "Çar" deniyordu. 35 yıl içinde, Sovyet Rusya'da bir çok lider gelip geçmiş, fakat Jivkov hepsi ile geçinerek iktidarını sürdürmeyi başarmıştı.

35 yıllık, yıkılmaz sanılan diktatör Jivkov, inanılmaz bir şekilde kolaylıkla yıkıldı. Bunda, Honecker'in devrilmesinin büyük etkisi olmuştur. Zira, Honecker'in düşürölmesinden iki hafta sonra, 3 Kasım 1989 da Sofya'da binlerce insanın katıldığı gösteriler başladı. Göstericiler "glasnost" ve "demokrasi" diye bağııyorlardı. Bu gösteriler üzerine, Bulgaristan komünist Partisi 9 Kasım 1989 toplantısında, Jivkov'u zorla istifa ettirdi. Jivkov'un düşürölmesinde Gorbaçov'un daonayı vardı.

78 yaşındaki Jivkov'un yerine, 53 yaşındaki Petar Mladenov Parti Genel Sekreterliğine getirildi. Mladenov, glasnost ve perestroyka taraflısıydı ve "sosyalizm çerçevesinde" reformların yapılması gerektiğine inanıyordu. Parti'de de muhafazakarları tasfiye edip, ılımlılara dayanma yoluna gitti. Mladenov serbest seçimlerden de söz etmekteydi.

Bulgaristan

Bu gelişmeler, ülkedeki muhalif ve demokrasi taraftarları güçlere cesaret verdi ve demokrasi için mücadele eden 9 siyasal grup, Aralık 1989 başında Demokratik Güçler Birliği adı ile birleştiler. Başkanlığına da Zheliu Zhelev getirildi.

Bundan sonra, bir yanda halk ve Demokratik Güçler Birliği, diğer yanda Komünist Partisi olmak üzere bir mücadele başladı. Halk rejime karşı tepkisini gösterilerle ortaya koymaya çalışırken, Demokratik Güçler Birliği de Komünist Partisi'ni demokratik bir anayasa için zorlamaya başladı. Halk, gösterilerde "Kahrolsun komünizm" diye bağırırken, Bulgaristan'daki Türkler de bu gösterilere katılarak, "İsimlerimizi geri verin" diye bağırmaktaydı.

Bu karşılıklı çatışma içinde, Komünist Partisi, yavaş yavaş geri adım atmaya başladı. 1990 Ocak ayında, ülkenin yönetimini, Komünist Partisi'nin tekeline veren, Anayasa'nın 1'inci maddesi kaldırıldı. 1990 Şubatında Başbakanlığa ılımlılardan Lukanov getirildi. Bulgaristan Parlamentosu, Nisan 1990 başında, çok partili, hür ve serbest seçim yapılması kararını aldı. Bunun üzerine, Komünist Partisi, adını Bulgaristan Sosyalist Partisi şeklinde değiştirdi.

Haziran 1990 da, gerçekten demokratik ve iki turlu seçimler yapıldı. Bu seçimlerde, 400 milletvekilliğinden, Bulgaristan Sosyalist Partisi 211, Demokratik Güçler Birliği 144, soydaşlarımızın Hak ve Özgürlükler Hareketi 23 milletvekilliği elde etti.

Görüldüğü gibi, komünistler yine iktidarı ellerinde tutmaktaydılar. Bu durum, 1990 Aralık ayına kadar devam etmek üzere, yoğun gösterilere ve grevlere sebep oldu. Nihayet, tarafsızlardan Dimitar Popov'un, bütün partilerden meydana gelen bir koalisyon hükümeti kurmasıyla ortalık sükunete kavuştu. Tabiatıyla bu, Bulgaristan'da her şeyin düzeldiği anlamında değildi. Popov'un koalisyon kabinesinde, Bulgaristan Sosyalist Partisi, Demokratik Güçler Birliği ve Çiftçi Partisi birer Başbakan yardımcılığına sahip bulunuyorlardı. Toplam olarak, kabinede, Sosyalist Partiden 7, Demokratik Güçler'den 3, Çiftçi Partisinden 2 ve partisiz 6 üye bulunuyordu.

f) Romanya:

Bulgaristan'da Jivkov'un yıkılışını Romanya'da Nicolae Ceausescu'nun yıkılışı takip etti. Çünkü Çavuşesku da, gerek glasnost, gerek perestroyka gelişmelerine, ve gerek diğer sosyalist ülkelerdeki gelişmelere gözlerini kapayıp, acımasız diktatörlüğünü devam ettirmek istemiştir.

Komünist Blok içinde Romanya'nın tutumu ilginç bir nitelik gösterir. Çavuşesku 1965 yılında Romanya Komünist Partisi'nin başına geçtikten sonra, gerek COMECON içinde ve gerek Moskova'ya karşı belirgin bir bağımsızlık politikası izlemeye başlamıştır. Bunda, 1960'lardan itibaren başlayan "detant"ın da etkisi olduğu şüphesizdir. Çavuşesku'nun bu politikası Batı'da, kendisine önemli sempati kazandırmıştır.

Çekoslovakya'nın da "insancıl komünizm" diye Moskova'ya karşı mesafe koymaya kalkışması üzerine, bu ülke 1968 Ağustosunda Sovyet ordularının ve tanklarının işgaline uğrayınca, Çavuşesku da, bunun kendisi için de ifade ettiği anlamı kavramakta gecikmedi. Politikasını, Varşova Paktı ile işbirliğine yöneltme yoluna gitti.

1985 yılında Gorbaçov iktidara geldiğinde, Romanya, son derece ağır ekonomik şartlar içinde bulunuyordu ve ekonomik sıkıntılar halkı iyice bunaltmıştı. Üstelik 1986-1990 beş yıllık kalkınma planı da, dış borçları ödemek için, "kemer sıkma" programını benimsemişti. Bunun arkasından, 1987 de Sovyet Rusya'da glasnost ve perestroyka ortaya çıkınca, 1987 Kasımında Braşov'daki kamyon fabrikalarında işçiler, "ekmek istiyoruz", "kahrolsun diktatörlük" diye ayaklandılar. Bu gösteriler ve tepkiler bir süre sonra Braila ve Temeşvar gibi büyük şehirlere de yayıldı. Bu arada, Romanya Komünist Partisi içinde Çavuşesku'ya yapılan uyarılar, Çavuşesku'nun gayet sert tepkileriyle karşılaştı.

Romanya

Uyarılar Çavuşesku'nun hoşuna gitmedi. Gösteriler de özellikle Temeşvar'da giderek yoğunluk kazandı. Temeşvar'daki gösteriler Aralık ayı boyunca devam ederken, hem Temeşvar'da ve hem de Bükreş, Arad ve Braşov'daki gösterilerde, halk ile güvenlik kuvvetleri arasında çatışmalar oldu. Halktan ölenler, yaralananlar oldu.

Bütün bu gelişmelere karşılık, Çavuşesku, 20 Aralık akşamı radyo ve TV'de yaptığı konuşmada, Temeşvar olaylarını, "teröristlerin, faşistlerin, emperyalistlerin, serserilerin ve yabancı casus örgütlerinin işi" olarak gösterdi. Bu sırada Amerikan Hükümeti, gösterilerde polisin "kaba bir şekilde kuvvet kullanmasını" protesto ederken, Sovyet Dışişleri Bakanı da, olaylar için, "hoş olmayan şeyler" deyimini kullanıyor ve üzüntüsünü bildiriyordu.

21 Aralık günü, Bükreş'te binlerce öğrenci ve halkın katıldığı büyük gösteriler yapıldı. Bükreş sokakları polis ve askerlerle doldurulmuştu. Halk, "Kahrolsun Çavuşesku", "Kahrolsun Katiller" diye bağııyordu. Bu sırada Çavuşesku, Başkanlık sarayının balkonundan halka hitap etmek istediye de, ısıklar ve protestolarla karşılandı. Bunun üzerine, güvenlik kuvvetleri ve özellikle gizli polis ile halk arasında çatışmalar çıktı. Polis otomatik silahlarla halka ateş açarken, tanklar halkın üzerine yürüdü. Bükreş tam bir savaş alanı haline geldi.

Romanya

Çavuşesku, 22 Aralık 1989 sabahı yine sarayının balkonundan halka hitap etmek isteyince, halk Saraya hücum edip içeri girmeye başladı. Çavuşesku ve karısı Elena, bu durum üzerine, sarayın bir helikopterle Bükreş'ten kaçtılar. Fakat aynı akşam, Tirgoviste'de, askerler tarafından yakalandılar. 25 Aralıkta, orada kurulan bir askeri mahkeme tarafından yargılanıp, idama mahkum oldular ve hemen kurşuna dizildiler.

Çavuşesku'nun öldürülmesinden sonra göstericiler, Milli Selamet Cephesi'ni kurdular ve başkanlığını da Moskova Üniversitesinde Gorbaçov ile beraber okumuş olan Ion Iliescu'yu getirdiler. Iliescu eski komünist liderlerdendi. 43 yaşındaki Petre Roman başkanlığında da bir geçici hükümet kuruldu.

Milli Selamet Cephesi, komünist rejime devam etmekle beraber, liberal ve demokratik bir yönetim de getirmedi. Özellikle, Iliescu'nun, yıllarca Çavuşesku ile beraber çalışmış olması, komünizm aleyhtarları ile liberal demokrasi taraftarlarının kabul edemediği bir durum oldu. Bu sebeple, Çavuşesku'nun "gitmesinden" sonra da Romanya huzura kavuşamadı ve gösteriler, grevler, çatışmalar, bundan sonra Milli Selamet Cephesi'ne yöneldi.

1990 Martında kabul edilen yeni bir seçim kanunu ile, Mayıs 1990 yapılan ve 88 parti ile 7.300 adayın katıldığı, Millet Meclisi ve Senato seçimlerinden, Milli Selamet Cephesi en büyük güç olarak çıktı.

Millet Meclisi seçimlerinde oyların % 66.3'ünü ve senato seçimlerinde de oyların % 67.0'sini Milli Selamet Cephesi aldı.

Bundan sonra Romanya bir süre daha çalkalanmakla beraber ve 1991 yılına yine bir sürü gösteriler, karışıklıklar ve huzursuzluklar içinde girmesine rağmen, Iliescu, aldığı demokratik tedbirler ve özellikle liberal ekonomi ve pazar ekonomisine yönelmesi ile, ülkeyi belirli bir huzura götürmeye muvaffak oldu.

SSCB'nin Dağılması

Böyle bir ortamda Gorbaçov yönetimi, sadece ABD ile değil, diğer Batı ülkeleriyle de ilişkilerini geliştirmeye çalıştı. Gorbaçov, SSCB'nin bir Avrupa ülkesi olduğunu belirterek, Avrupa'da barış ve iş birliğinin geliştirilmesi yönünde özellikle Fransa, İngiltere ve Batı Almanya'ya sıcak mesajlar yolladı. İlişkilerin 1960'ların başından beri çok soğuk olduğu, komünist aile içindeki düşman kardeş Çin'le de ilişkilerin düzeltilmesi için diplomatik temaslara hız verildi.

Bu çabalar sonuçsuz kalmadı ve Avrupa ülkeleriyle ilişkiler güçlendirildi, Çin'le yeni bir barış süreci başlatıldı.

Sovyet yönetiminin dış politikada izlediği yeni çizginin en önemli göstergelerinden birini de Afganistan işgalinin sona erdirilmesi oluşturdu. Bu geri çekiliş, SSCB'nin dünya üzerindeki stratejik geri çekilişinin başladığını göstermekteydi. SSCB üçüncü dünyadaki askeri ve siyasi varlığını hızla azaltma yolunu seçti. Az gelişmiş ülkelere verilen yardımlar azaltıldı.

Ancak, Gorbaçov yönetiminin Sovyet ekonomisinin liberalleştirilmesi yönünde attığı adımlar ülkede hedeflenenin aksine ekonomik şartların daha da bozulmasına yol açtı. Bu durum, Gorbaçov'a verilen desteğin özellikle 1988'den sonra hızla azalmasına neden oldu.

Bu durum, 1989'da başlayan büyük madenci grevinin temel sebebiydi.

SSCB'nin Dağılması

Sovyet ekonomisi 1990'da II. Dünya Savaşı'ndan sonraki en kötü yılını yaşadı. Ekonomik şartlardaki kötüleşme, toplumsal barışın bozulmasına ve muhalefetin büyümesine, bu da muhalefetin kendini siyasal yolları kullanarak daha etkili biçimde ifade etmesine neden olmaktaydı. Üstelik siyasal liberalleşme bunun yolunu daha fazla açmıştı. Sovyet toplumu gittikçe daha açık bir toplum hâlini almaktaydı. Ekonomik açılımın, siyasal açılımı destekleyen değil, tam aksine köstekleyen bir nitelik aldığı bir ülke söz konusuydu artık.

Ekonomik bozulma, siyasal istikrarsızlığı arttırması ve toplumsal barışı bozmasının yanı sıra, SSCB'nin "ulusal sorunları"nı da beslemekteydi. Doğu Avrupa'daki milliyetçi ve liberal dalgadan da etkilenen Sovyet halkları arasında milliyetçi eğilimler ve buna karşı Moskova'ya karşı merkezkaç eğilimler kendini göstermeye başladı. Moskova'nın 1989 sonbaharında açık bir biçimde uygulamaya soktuğu ve daha sonra "Sinatra Doktrini" olarak adlandırılan politika çerçevesinde Doğu Avrupa halkları kendi yollarını çizmeye başlamışlardı. Benzer bir talebin Sovyet halkları tarafından da dile getirilmesi kaçınılmazdı.

Üstelik liberalleşen Sovyet siyasetinde bu çok daha meşru ve kolay olacaktı. Milliyetçi dinamiğin kendisini ilk gösterdiği yer Kafkasya oldu. Fakat buradaki milliyetçi hareketlenme Moskova'ya karşı bir ulusal uyanıştan çok, Sovyet halkları arasındaki etnik çatışmalar şeklinde kendini gösterecekti. Karabağ sorunu yüzünden 1988'de başlayan Azeri-Ermeni çatışması iki Sovyet Cumhuriyeti'ni bir savaşın eşiğine getirdi. Moskova yönetimi 1990 başlarında Bakü'ye bir askeri müdahale gerçekleştirdiyse de sorun çözülemedi ve daha da büyüdü.

SSCB'nin Dağılması

Reformcuların tasfiyesi ve değişen politikalar Gorbaçov'a verilen desteğin iyice azalmasına neden oldu. Bu sırada Gorbaçov'a yönelik eleştirileriyle dikkat çeken Boris Yeltsin reformcu muhalefetin en önemli isimlerinden biri hâline geldi. 1990 Haziran'ında yapılan seçimleri kazanarak Rusya Federasyonu başkanlığına gelen Yeltsin'in yıldızı hızla parlamaktaydı. Yeltsin çok açık bir biçimde Baltık ülkelerinin bağımsızlıklarının tanınmasını ve tüm Sovyet Cumhuriyetlerine kendi kendilerini yönetme hakkı verilmesini istemeye başladı.

Gorbaçov, sorunu sertlik kullanarak çözemeyeceğini görerek tüm Sovyet Cumhuriyeti başkanlarıyla daha gevşek bir SSCB yapısı kurmak için görüşmeler yaptı. Fakat Baltık ülkeleri tam bağımsızlık dışında hiçbir seçeneği kabul etmeyeceklerini belirterek görüşmelere katılmayı reddettiler. Benzer bir tavır Gürcistan tarafından da sergilendi. Zaten, birlik ülkelerinin çoğu, kendi bağımsız ordusunu kurmaktan, anadilini resmileştirmeye kadar varan bağımsızlık ya da özerklik politikalarını uygulamaya sokmuştu. SSCB'nin varlığını sürdürebilmesi için belki de son şans, Ağustos 1991'de Rusya Federasyonu ve 8 Sovyet Cumhuriyeti'nin yeni bir birlik antlaşması konusunda anlaşmaları oldu. Ancak, Komünist Parti içindeki muhafazakâr kanat harekete geçerek 19 Ağustos'ta bir askeri darbeye yönetime el koydu.

Darbe toplumsal muhalefetin ve reformcuların çabalarıyla sadece 3 gün içinde bastırıldı. Özellikle darbeye karşı toplumsal muhalefetin liderliğine soyunan Yeltsin'in prestiji ve gücü hızla arttı.

SSCB'nin resmen dağılması için ise birkaç ay daha beklemek gerekecekti. Yeltsin'in önderliğinde 8 Aralık 1991'de bir araya gelen Rusya, Ukrayna ve Belarus liderleri SSCB'nin resmen sona erdiğini ve yerine Bağımsız Devletler Topluluğu'nun kurulduğunu açıkladılar.

Gürcistan ve Baltık ülkeleri dışındaki 11 Sovyet Cumhuriyeti de bunu 21 Aralık 1991'de Alma Ata'da yapılan bir toplantıyla onayladılar. 25 Aralık'ta Gorbaçov'un SSCB başkanlığından istifa ettiğini açıklamasından bir gün sonra da Yüksek Sovyet'in kendini feshettiğini açıklamasıyla SSCB tarihe karıştı.

Yugoslavya'nın Parçalanması

1981'de Kosova'da Arnavutların başlattığı ayaklanma YSFC'nin parçalanma sürecine girişinin ilk işaretlerinden biri oldu. Slovenya ve Hırvatistan'ın Arnavutlara destek vermesine karşın bu ayaklanmayı bastıran Sırbistan'da aşırı milliyetçi Slobodan Miloseviç 1986'da iktidara geldi. Miloseviç yönetiminin 1989'da Kosova ve Voyvodina'daki özerkliği kaldırması sonrasında, Sırbistan'dan rahatsızlık duyan federe devletler bağımsızlık sürecine girdiler. Özellikle, 1990'da yapılan çok partili seçimleri Sırbistan ve Karadağ dışındaki federe devletlerde bağımsızlık yanlısı partiler kazandı. Anayasa gereği rotasyonla yürütülen devlet başkanlığı görevi sırası Hırvat Stjepan Mesiç'e geldiğinde Sırbistan'ın buna itiraz etmesi üzerine tavan yapan siyasi gerilim sonucunda, 25 Haziran 1991'de Hırvatistan ve Slovenya bağımsızlıklarını ilan ettiler.

Sırbistan denetimindeki federal ordu birliklerinin, Hırvatistan içindeki Krayina bölgesindeki Sırp azınlığın da desteğinde bu iki ülkeye yönelik saldırıları kısa sürdü ve başarısızlıkla sonuçlandı. Kısa süre sonra, Eylül ve Kasım 1991'de sırasıyla Makedonya ve Bosna-Hersek bağımsızlıklarını ilan ettiler. Slovenya ve Hırvatistan'ın 15 Ocak'ta, Bosna- Hersek'in ise 7 Nisan 1992'de bağımsızlıkları başta ABD ve AB olmak üzere diğer devletlerce tanındı. Bu iki devlet ve Bosna-Hersek Mayıs 1992'de, Makedonya ise Nisan 1993'te BM üyesi oldu. Bu arada Sırbistan ile Karadağ, YSFC'nin hâlefi olduğunu ilan ettikleri Yugoslavya Federal Cumhuriyeti adı altında bir arada kaldı.